

Apie patyrimą ir ateinantį mąstymą vėlyvojo Schellingo filosofijoje

Brigita Gelžinytė

Vilniaus universiteto Filosofijos institutas
E. paštas brigita.gelzinyte@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-1204-0686>

Santrauka. Tekste nagrinėjama vėlyvojo Schellingo Berlyno paskaitose formuluojama patyrimo samprata ir jos reikšmė svarstant mąstymo ir tikrovės santykį. Keliamas klausimas, kokių mastu jo siūloma moderniosios patyrimo sampratos transformacija gali būti reikšminga užklausančiam nūdienos filosofinio diskurso ateities perspektyvą Benjaminio ir Agambeno įvardyto „patirties neprieinamumo“ kontekste. Mėginama parodyti, jog, užuot ieškojus patyrimo galimybes pagrindo imanentinėse ar transcendentalinėse subjekto apibrėžtyse, šelingiškoji alternatyva leidžia permąstyti patyrimą iš radikališkos ateities perspektyvos. Atskleidžiant ontologinį patyrimo matmenį, jo sąsajas su laisvės klausimu ir paties mąstymo faktiškumo problema, atsiveria galimybė ieškoti patyrimo vietos anapus subjekto–objekto perskyros, anapus betarpiškumo ar juslinio ir objektiško pažinimo. Tai leidžia persvarstyti patyrimo reikšmę metafizikai tiek pokantinės, tiek postidealistinės savimonės perspektyvoje.
Pagrindiniai žodžiai: patyrimas, ateitis, tikrovė, faktiškumas, sąvoka, laisvė

On Experience and Thinking to Come in the Late Schelling

Abstract. This paper discusses late Schelling's concept of experience and its significance regarding the relationship between thought and reality as presented in his Berlin lectures. The question is raised as to what extent his proposed transformation of the modern concept of experience is important for questioning the future of the contemporary philosophical discourse in the context of the “inaccessibility of experience,” as proposed by Benjamin and Agamben. The text argues that, instead of grounding the possibility of experience in the immanent or transcendental forms of subjectivity, the Schellingian alternative allows rethinking experience from the perspective of a radical future. By emphasizing the ontological dimension of experience, its inherent relationship with the question of freedom, and the problem of facticity of thinking itself, it becomes possible to place experience beyond the subject-object relation, immediacy, or sensory and objective cognition. This, it is also argued, allows us to reconsider the role of experience for metaphysics in the light of both post-Kantian and post-idealist forms of self-consciousness.

Keywords: experience, future, reality, facticity, concept, freedom

Padėka. Straipsnis parengtas vykdant podoktorantūros stažuocių projektą „Patyrimo problema klasikinėje vokiečių filosofijoje“, bendrai finansuotą iš Europos socialinio fondo lėšų (projekto Nr. 09.3.3-LMT-K-712-23-0135) pagal dotacijos sutartį su Lietuvos mokslo taryba (LMTLT).

Received: 21/04/2023. Accepted: 30/06/2023

Copyright © Brigita Gelžinytė, 2023. Published by Vilnius University Press.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

*Ateitis stovi vietoje, mielasis pone Kappusai,
o mes judame begalinėje erdvėje,
tad kaipgi mums gali nebūti sunku?
R. M. Rilke. Laiškai jaunam poetui*

Įvadas

Panašu, jog pastaraisiais metais pasaulį purtantys socialiniai, geopolitiniai, ekologiniai ar net technologiniai sukrėtimai, besiklostantys neįsivaizduojamais scenarijais, liudija apie radikalių mutacijų laiką. Klausdami apie ateitį jau klausiamo ne tiek apie tai, kas dar įmanoma ir įsivaizduojama, kiek apie tai, kas neįmanoma ir neįsivaizduojama. Tad galimas daiktas, kad, praradusi savo horizontą, praradusi ją projektuojantį ir koreguojantį žvilgsnį, ateitis pagaliau išties sustojo. Sustojo atėjusi kaip tokia ateitis, kuri dabartį pagaliau sugrąžino sau pačiai, pirmiausia kaip sunkų klausimą – kas su mumis vyksta? Kur mes atsidūrėme? Ir kas yra tie „mes“? Kitaip tariant, galimas daiktas, kad būtent todėl mus ištikusios *patirties* klausimas (net jei ir paaiškėtų, jog tai, kas mus ištiko, kaip pastebi Jeanas-Lucas Nancy, būtent ir yra *patirtis*¹) reikalauja būti iškeltas pirmiau pažinimo, pirmiau refleksijos, pirmiau klausimo, „ką mums daryti?“. Tačiau ar tai, su kuo susiduriame, yra *negalimybė apibrėžti* to, kas patiriama, ar veikia *negalimybė patirti*? Galbūt prieš užklausančią patyrimo galimybės sąlygą, šiuo atveju privalu užklausti ir paties patyrimo *klausimo* galimybės sąlygą?

Savo trumpose esė „Apie ateinančios filosofijos programą“, „Apie suvokimą“ (1917) Walteris Benjaminas kalba apie būtinybę iš pagrindų reformuoti modernybėje Kanto įtvirtintą „paviršutinišką“, „bedievišką“, „žemiausios rūšies“ patyrimo sampratą (2004: 93–96, 100–108), kuri, užuot leidusi susieti mąstymą ir patyrimą, paliko tarp jų neįveikiamą prarają. Mokslinio, objektyvaus pažinimo labai patyrimą „išdistilavus“ iš grynojo intelekto, filosofija, anot Benjaminio, praradusi svarbiausią savo interesą – pasaulio integralumą. Patyrimas, atsietas nuo konkretaus individo ir priskirtas grynajai sąmonei ar epistemologiniam subjektui, prarado savo transformuojančią holistinę prasmę ir sąsajas su pačios egzistencijos šaltiniu. Dar daugiau, savo vėlesnėje esė „Patirtis ir skurdas“ (1933) Benjaminas pastebi, jog patyrimas apskritai tapo eliminuotas iš kasdienio žmogaus pasaulio, tokį nuskurdimą įvardydamas „naująja barbarybės rūšimi“ (2005: 210). Visgi toks nuskurdymas, anot jo, gali turėti ir pozityvią prasmę – mat tai skurdas, kuris sugrąžina į pradžią, „ragindamas pradėti iš naujo“ (*ibid.*). Savo ruožtu Giorgio Agambenas, atsispirdamas nuo šios Benjaminio primygtinai siūlomos patyrimo sąvokos reformos, pastebi, jog

¹ Reaguodamas į pandemijos sukaustyto pasaulio iššūkius, Nancy pastebi: „Mes išgyvenome – vis dar išgyvename – patirtį (*une expérience*) – t. y. beprecedentės tikrovės išbandymą. <...> kiekviena patirtis yra netikrumo patirtis. Tikrumas – savimi ir dėl savęs paties tikras žinojimas – yra skiriamasis dekartiškosios tiesos bruožas. Toli gražu nebūdamas išskirtinai prancūziškas, šis tikrumas struktūruoja visas mūsų žinojimo apraiškas: mokslinio, technologinio, socialinio, politinio ir iš esmės kultūrinio. Taigi dabar yra išbandoma visa mūsų garantijų ir įsitikinimų tvarka. Dėl šios priežasties mes išties išgyvename patirtį: esame išstumti anapus savo programavimo“ (Nancy 2022: 69).

„[p]atyrimo klausimas šiandien gali būti svarstomas tik pripažinus, kad patyrimas mums nebeprasiekiamas“ (1993: 13)².

Kad ir kaip atrodytų keista, pastangą sugrąžinti patyrimo vietą ir reikšmę mąstymui, būtinybę radikaliam persvarstyti moderniąją patyrimo sampratą, t. y. tai padaryti ne iš patyrimą sąlygojančio ir konstruojančio subjekto perspektyvos, bet veikia patį subjektiškumą steigiančio matmens, aptinkame jau vokiečių idealizmo klasikų tekstuose. Ir tai, rodos, tiek Agambenas, tiek Benjaminas įtaigiai pražiūri, akcentuodami vien formalų ir instrumentišką savimonės dialektikos vaidmenį pastarųjų darbuose. Tačiau tai, kokiu mastu patyrimo sąvokos problemiškas išryškėja tiek, tarkime, vėlyvojo Fichtės, to paties Hegelio ar vėlyvojo Schellingo mąstyme, ignoruoti tampa vis sunkiau. Patyrimas čia anaipol nėra vien tai, ką – kaip įprasta manyti – siekiama reflektuoti, dekonstruoti ar paversti sąmonės savižinos procesu ir turiniu. Betarpiškumo klausimas čia pirmiausia pasirodo kaip problema, kaip tai, kas refleksijai nuolat užbėga už akių kaip jos pačios „efektas“, kas atveria plyšį pačioje savimonėje ir kas galiausiai vienaip ar kitaip sąlygoja teorinio mąstymo perspektyvą.

Tad šiame tekste toliau bus svarstoma bene radikaliausia patyrimo klausimo plėtotė, kurią aptinkame būtent vėlyvojo Schellingo mąstyme. Ji tampa svarbi ne tik siekiant išryškinti genetines ir istorines šiuolaikinių šio klausimo svarstymų ištakas, bet sykiu mėginant parodyti, kokiu mastu Schellingo formuluojama moderniosios patyrimo sampratos transformacija reikšminga užklausančiam ir nūdienos filosofinio diskurso ateities perspektyvas jau minėto „patirties neprieinamumo“ kontekste. Kaip matysime, užuot ieškojus patyrimo galimybės pagrindo imanentinėse ar transcendentalinėse subjekto apibrėžtyse, šelgingiškoji alternatyva leidžia persvarstyti patyrimą iš negatyvumo perspektyvos, kaip tai, kas išstato mąstymą tiek savo paties faktiškumo ir įvykiškumo, tiek savo ribos ir impotencialumo akivaizdoje. Tai, ką vėlyvojo Schellingo Berlyno paskaitose (1841–1842) būtų galima įvardyti mąstymu *link patyrimo*, patyrimo klausimą leidžia susieti su tikrovės kaip paties mąstymo genezės (o sykiu ir ateities) problema. Ir šitai, regis, mus atveda tiesiai prie to, ko ateinančiai filosofijai, neapeinančiai Kanto, taip primygtinai ir sykiu gan miglotai reikalauja tas pats Benjaminas – „patyrimo kaip metafizikos peraiškinimo“ (*Umprägung der Erfahrung zu Metaphysik*), kuris numato, „jog vadinamasis patyrimas yra iš esmės įtraukiamas į metafizinę ar dogmatinę filosofijos dalį, į kurią pereina ir aukščiausias pažinimas, t. y. kritika“ (2004: 109). Tačiau ką iš tiesų reiškia šis metafizinis patyrimo peraiškinimas? Ką reiškia, jog jis turi būti traktuojamas nebe kaip tam tikras objektiškas-juslinis-pažintinis santykis su tikrove, apie kurį kalbėjo Kantas, o veikia svarstomas iš holistinės, patyrimo *visumos* perspektyvos, kurioje, anot Benjaminio, glūdi

² Agambeno pateikta patyrimo sąvokos raidos analizė leidžia pastebėti, jog net ir fenomenologijos ar gyvenimo filosofijos bandymai „reabilituoti“ patyrimo reikšmę neįveikė to paties Benjaminio aiškiai įvardytos problemos: skirtumo tarp patyrimo pažinimo ir paties patyrimo (Agamben 1993: 35–47; Benjamin 2004: 95). Tačiau nors pats Agambenas ir kalba apie „naują patyrimo sąvoką“ (1993: 49) ir naują patyrimo *vietą* dar iki subjekto, visgi susidaro įspūdis, jog jam labiau rūpi patyrimo „vieta“ kalboje nei tai, ką būtų galima pavadinti paties patyrimo „vieta“. Kitaip tariant, regis, lieka neapmąstyta tai, kaip tasai patyrimo „neprieinamumas“, apie kurį kalba Agambenas ir Benjaminas, apnuogina ne tik ontologinį kalbos pagrindą, bet sykiu keičia ir jį lydinčią savimonę.

pačios „egzistencijos šaltinis“ ir sykiu „logiška metafizikos vieta“ (2004: 106)? Savo tezes kone manifesto žanru išdėstęs *Programoje*, likusį darbą Benjaminas palieka atlikti mums patiems³. Ir panašu, jog vėlyvojo Schellingo indėlis čia gali pasirodyti itin reikšmingas.

Dviprasmiška būties mąstymo kilmė ir kilmininkas

Nepaisant itin spalvingos Schellingo intelektualinės biografijos, įvairių įtakų ir skirtingais periodais konstruojamų skirtingų sistemų, patyrimas kaip radikali filosofinė (ir pačios filosofijos) problema jo mąstyme pasirodo išties gana vėlai. Ankstyvąją fichtiškąją nuostatą, nuo kurios jis vėliau tolsta, puikiai reprezentuoja jo paties teiginys 1801-ųjų tekste „Apie tikrąją gamtos filosofijos sąvoką“: „patyrimas jam [filosofui – B. G.] yra ne principas, o veikiau užduotis, ne *terminus a quo*, bet konstrukcijos *terminus ad quem*“ (1859: 97). Tad jei galima teigti, jog pokantinėje filosofijoje patyrimo problema pasirodo kaip patyrimo *patyrimo* klausimas, iš esmės susijęs su savimonės aktyvumu ir jos „konstruojančia“ veikla, tai vėlyvojo Schellingo filosofijoje patyrimo klausimas pasirodo neatsitiktinai susijęs su radikaliai peraiškinta tikrovės (*Wirklichkeit*) problema, apie kurią 1841-aisiais Berlyne išgirdęs iš pradžių taip džiūgavo S. Kierkegaard’as⁴. Trumpai tariant, tai, kas šiame tekste toliau bus svarstoma, yra, viena vertus, vėlyvojo Schellingo nuolat akcentuojama negalimybė mąstymu sugriebti paties mąstymo vyksmą, t. y. jo tikroviškumą, arba dar kitaip – negalimybė *patirti* mąstymo; kita vertus, Schellingo pastanga radikaliai persvarstyti mąstymo ir tikrovės santykį būtent *iš šios negalimybės perspektyvos*. Šia prasme Schellingas išties lieka ištikimas kantininkas. Jis iš esmės kvestionuoja pokantinės idealistinės filosofijos pretenzijas sąvoka sugriebti tikrovę, aptikti pastarosios pagrindą, leidžiantį susaistyti pasaulį būtiniais aprioriniais ryšiais – mat „[i]dealizmas gali paaiškinti ne tikrovę, o tik tikrovės pobūdį (*die Art der Wirklichkeit*)“ (Schelling 1856: 563, išn.). Šios kritikos (o gal veikiau net skandalo – jog būtent *tikrovės (Wirklichkeit)*, o ne tiesos ar būties klausimas, anot Schellingo, liko filosofijos paraštėse) išdava tampa jo pasiūlyta perskyra tarp negatyviosios (arba racionaliosios) ir pozityviosios filosofijos.

Šiuo atveju mums pakanka pastebėti tiek, jog negatyvioji filosofija, turinti reikalą su apriorinėmis tikrovės apibrėžtimis, anot Schellingo, tarpsta esmės, galimybės ir potencijų sferoje. O tikrovės klausimas, ir pirmiausia, paties mąstymo egzistavimo klausimas (ne tik jo *galimybė*, kurios atžvilgiu egzistavimas, sekant Kantu, tebūtų suvokiamas kaip pakitęs galimybės modalumas), kuris anksčiau ar vėliau įsibrauna į mąstymą kaip jo paties mįslė – tai jau pozityviosios filosofijos problema. Pastaroji, įimdama negatyviosios filosofijos apriorines apibrėžtis, žengia kur kas toliau, atsiverdama ne tik esmės klausimui ir egzistavimo *galimybei*, bet ir pačiam egzistavimui, kuris, kaip žinome, „nėra joks realus predikatas“. Tačiau tai, kas Schellingo tyrinėtojus bene labiausiai glumina ir net „kiršina“

³ Žinoma, vienas svarbiausių Benjaminio interesų čia tampa Kanto palikta ir, anot jo, neokantininkų neišspręsta vieta tam, ką būtų galima įvardyti „religine patirtimi“. Tačiau šioje vietoje mums kol kas pakanka atkreipti dėmesį į Benjaminio akcentuojamą holistinį patyrimo matmenį ir jo sąsajas ne tiek su pažinimu ar absoliuto patirtimi, kiek su pačios egzistencijos faktiškumu.

⁴ Daugiau apie tolesnius Kierkegaard’o susidarytus Schellingo paskaitų įspūdžius žr. Sodeika (2010: 125–126).

iki šiol⁵, yra būtent pastarųjų mąstymo modusų *santykio* klausimas: ar esama tam tikro racionalaus ar bent nuoseklaus *perėjimo* nuo negatyvaus prie pozityvaus mąstymo? Ar „adekvačiai“ suprstas negatyvus mąstymas tampa pozityvus? Ar pirmasis *pagrindžia* antrojo būtinybę, ar veikiau priešingai? Ir kuo čia dėtas patyrimas?

Mėginant suprasti minėtą esmės mąstymo *nepakankamumą* tikrovės atžvilgiu ir su tuo susijusią patyrimo modifikaciją, pravartu atkreipti dėmesį į tai, kaip Schellingas interpretuoja dar Aristotelio suformuluotą filosofijos tikslo sąvoką, grynąjį *actus – to energeia on*⁶. Mat jau čia esama dviprasmybės. Sokrato ir Platono filosofijoje, anot Schellingo, dar esama sumišusių pozityvaus ir negatyvaus mąstymo elementų, o Aristotelio atvejis tampa iškalbingu pavyzdžiu, leidžiančiu atpažinti, kaip šie du momentai atsiskiria ir sąveikauja tarpusavyje, nors rezultatas vis vien lieka negatyvus – užuot sugriebę būti kaip aktualybę, turime tik jos sąvoką. Kitaip tariant, Schellingas mėgina parodyti, jog Aristotelis baigia kaip tik ten, kur reikėtų pradėti – atgal *link* patyrimo.

Viena vertus, pirmoji filosofija, kurios tikslas, anot Aristotelio, yra iširti „esamybę kaip esamybę“ (τὸ ὄν ἢ ὄν) (*Met.* 1003a: 21), apibrėžia ir paties mąstymo kaip mąstymo realizacijos kryptį, jo tikslą. Kita vertus, tenka pripažinti, jog aristoteliškasis judėjimas nuo daugio (= materija, potencija) prie vienio (= entelechija, aktas), nuo potencijos prie akto, kuriuo remdamasis Aristotelis aiškina tikrovės ir mąstymo dinamiką, palieka ganėtinai dviprasmišką šio būties mąstymo statusą: ar galutinio tikslo kaip grynosios aktualybės sąvoka nužymi tik paties mąstymo realizaciją, taigi išsemia mąstymą ir tiesiog prieina jo ribą, ar veikiau kalbama apie pačios tikrovės išsipildymą mąstyme / mąstymu? Regis, būtent šį neatitikimą ir pastebi Schellingas. Ir tai, ko gero, lemtingai išskiria jo ir Hegelio perspektyvas⁷. Antai savo Berlyno paskaitose Schellingas (1858: 104–105; 107) teigia:

⁵ Šis klausimas iš esmės sutampa su vadinamąja Schellingo protėjiškumo problema, plačiai svarstoma nūdienos tyrinėtojų. Greta kitų žr. pvz.: Snow, D. E., 1996. *Schelling and the End of Idealism*. Albany: State University of New York Press; Schulz, W., 1955. *Die Vollendung des deutschen Idealismus in der spätphilosophie Schellings*. Stuttgart: Kohlhammer; McGrath, S., 2016. Is the Late Schelling Still Doing Nature-Philosophy?. *Angelaki* 21 (4): 121–41, special issue, ‘Nature, Speculation, and the Return to Schelling’, ed. Daniel Whistler and Tyler Tritten; Buchheim, Th., 2020. The Method and Systematic Structure of Schelling’s Late Philosophy. *Kabiri* 2: 117–157; Kosch, M., 2006. *Freedom and Reason in Kant, Schelling, and Kierkegaard*. Oxford: Oxford University Press.

⁶ Šitai pastebi ir Marcela Garcia – rekonstruodama Schellingo pateiktą Aristotelio kritiką, ji mėgina peraiškinti problemišką negatyviosios ir pozityviosios filosofijos santykį, išvengiant tiek iracionalaus šuolio, tiek „logiško“ perėjimo (kuris tada nebūtų joks *perėjimas*), tiek tikrovės sąvokos prieštaravimo (2018: 38–39). Visgi patyrimo klausimo ji nesvarsto, kurio pakitęs pobūdis šiuo atveju taip pat leistų suprasti, koku būdu įmanomas mąstymo pokytis, kuris leidžia negatyvų mąstymą atpažinti būtent *kaip* negatyvų.

⁷ Galima teigti, jog jei Hegeliui iš esmės rūpi tai, ką jis pats įvardija „sąmonės patyrimo“ problema, tai ir tikrovės klausimas yra keliamas iš sąmonės perspektyvos. Atitinkamai ir negatyvumo judėjimas, kuriuo dvasia išitkrovina, Hegelio yra svarstomas mąstymo imanentiškumo kontekste. O Schellingas, regis, juda kita kryptimi, veikiau pačios sąmonės klausimą keldamas iš tikrovės perspektyvos, taigi patyrimo problema jam tampa neatsijusi nuo mąstymo *ekstatiškumo* akcentavimo. Nepaisant to, tai nereiškia, jog jų pozicijos šiuo atžvilgiu yra nesuderinamos. Kaip mėginu parodyti kitame tekste (žr. Gelžinytė, B., 2023. Thinking in the Stillness of Life: on Hegel’s Notion of Experience. *Philosophy Today* 67: 3), hėgeliškoji tiesos ir tikrumo dialektika leidžia parodyti, jog patyrimas pirmiausia pasirodo kaip nuolatinis neatitikimas tarp to, kas mąstoma, ir to, kas žinoma. Tačiau būtent šis neatitikimas, šis plyšys, gali būti suprasta kaip tai, kame savimonė save aptinka ir kas apnuogina defektyvų pačios tikrovės pobūdį mąstymo atžvilgiu. Hegelio įvardijamas „sąmonės patyrimas“ tokioje perspektyvoje atsiskleidžia veikiau kaip „patyrimo sąmonė“, pačią sąmonę ir subjektiškumą suvokiant kaip išvestinį procesą. Kita vertus, atsigręžimas į ankstyvuosius Hegelio tekstus taip pat leido pastebėti, kad jo pozicija yra kur kas artimesnė šelingiškajai, išryškinant gyvenimą „marinanti“ refleksyvaus mąstymo pobūdį.

„Aristotelium šis [galutinis tikslas – B. G.] yra tai, kas iš tikrųjų egzistuoja (*das wirklich Existierende*) (ir nėra tik idėja, kaip kad negatyviojoje filosofijoje) – čia ir glūdi skirtumas, – bet pastarasis jam yra toks tik todėl, jog visas jo mokslas paremtas patyrimu. Taigi visas pasaulis, kurį racionalioji filosofija aprėpia mąstymu, jam yra išties egzistuojantis. Tačiau jo svarstymai susiję ne su pačiu egzistavimu – tarsi egzistavimas čia tebtūt kažkas atsitiktinio – jis čia tėra svarbus tiek, kiek jame aptinkama daiktų *Kas* (*das Was der Dinge*). Egzistavimas čia veikiau tėra prielaida, nes tikrasis Aristotelio tikslas yra esmė, daiktų *Kas*, o pastarasis jam pasitarauja tik kaip atspirties taškas. <...> Jam tai tėra pabaiga (*Ende*), ir jis nė nemano sugrąžinti jo vėl į pradžią ir paversti aiškinimo principu. <...> Aristotelio filosofija yra loginė filosofija, tačiau tokia, kuri pradeda nuo esinio prielaidos ir todėl pradeda nuo patyrimo. Jos pradžia yra patyrimas, bet pabaiga – grynasis mąstymas.

Šioje ilgokoje citatoje derėtų išsamiau aptarti keletą iš pirmo žvilgsnio prieštarigū momentų. Visų pirma, Aristotelio grynojo *actus* idėja Schellingui pasirodo esanti mažų mažiausiai dviprasmiška, t. y. ir pozityvi, ir negatyvi. Viena vertus, jam imponuoja tai, jog, užklaudamas esamybę *kaip* esamybę ir atsispirdamas nuo konkrečios, patyrimui duotos egzistencijos, Aristotelis mėgina kur kas radikaliau užklausti tai, kas, anot jo, Platono liko neatsakyta – kaip daiktai gali „dalyvauti“ idėjose ir ką apskritai galėtų reikšti pats šis „dalyvavimas“ (*metexis*) (*Met.* 987b: 1–20). Kitaip tariant, Schellingui čia tampa svarbu tai, jog Aristotelis ieško galimybės mąstyti patį daiktų egzistencinį (o ne vien loginį) pagrindą. Tai tikrovės klausimo užuomazgos. Kita vertus, ganėtinai ironiška, jog tai, prie ko Aristotelis galiausiai prieina, išties yra egzistavimas, suvoktas kaip gryna aktualybė, pirminė bet kokios potencijos atžvilgiu, tačiau, Schellingo teigimu, pasiekta tik kaip *loginis rezultatas*. Tai tėra tai, ko ilgisi ir kur link veržiasi tiek mąstymas, tiek kiekvienas esinys, kas viską tik traukia link savęs – užuot pats buvęs pradžia ir davęs postūmį. Tad galima pastebėti, jog Aristotelis tam tikra prasme išties „užbaigia“ pirmąją filosofiją parodydamas, jog būties esmės mąstymas gali išsipildyti tik būtyje, t. y. tik pats būdamas, o ne mąstydamas „apie“ būtį kaip kažką kita nei jis pats. Tačiau ar galima teigti, jog šitai suvokęs jis jau ir *būva*, jau ir išsipildo?

Kol kas Schellingui taip neatrodo⁸: „net jei Aristotelis ir pasiekia šį galutinį tikslą kaip egzistuojantį, jis yra tarytum neegzistuojantis, jis nieko negali padaryti, su juo niekas negali prasidėti“ (1856: 559). Grynasis *actus* čia pasirodo kaip ribinė sąvoka: tai sąvoka, kuri kreipia anapus bet kokio sąvokiškumo, nes kreipia nebe į tam tikrą mąstymo turinį (kaip materiją ar potenciją), o į tai, kas atsiveria kaip grynas jo įvykiškumas, Schellingas

⁸ Panašu, jog šioje vietoje taip pat galima atpažinti kažką panašaus į nuolat kartojamą Schellingo kritiką Hegelio atžvilgiu, jog jo logika neva taip pat likusi vien apriorinių galimos tikrovės apibrėžčių plotmėje (cf. 1858: 59–66). Pasak paties Hegelio, teigiančio, regis, visai priešingai, „Aristotelio filosofijos trūkumas yra tas, kad po to, kai jos dėka reiškinii daugis buvo pakeltas į sąvoką, o ši išsiskaidė į daugelį apibrėžtų sąvokų, ši filosofija nepriėjo prie vienybės, neiškėlė viso to absoliučiai vienijančios sąvokos. <...> Aristotelio filosofijoje mes susidūrėme su aukščiausia idėja – patį save mąstančiu mąstymu; tačiau pastarasis stovi vietoje tik kaip tai, kas ypatinga, jis nėra visos filosofijos principas“ (2000: 226; 229). Kitaip tariant, Hegeliui kaip tik imponuoja tai, jog Aristotelis aptinka mąstymo ir būties *tapatumą* kaip gryną veiklumą ir judėjimą, tačiau, jo požiūriu, jis vis dar nepakyla iki mąstomybės kaip pačios tikrovės sampratos ir mąstymą veikiau laiko vienu iš objektų. Taigi šioje vietoje matyti, jog Hegeliui, kaip ir Schellingui, tikrovės taip pat neišsemia vien „tikroviškos“ mąstymo apibrėžtys. Tai, ko stinga, yra pačios sąvokos mutabilumo pagava, kuri destabilizuotų bet kokias perskyras.

sakytų – jo *Kad, das Daß, quod*, aktualybė, nebeturinti nieko pamąstomo, tačiau grindžianti bet kokios mąstomybės galimybę joje pačioje. O „tai, ką pažinime pažįstu kaip egzistuojantį, yra tik *Kas (das Was), quid*, t. y. daikto sąvoką“ (1858: 58). Taigi pati grynojo *actus* be jokio potencialumo sąvoka Schellingui sykiu atveria ir paradoksalų paties mąstymo impotencialumą – tikrovė yra tai, ko mąstymas *negali* sugriebti sąvoka, bet sykiu ir yra pats mąstymas. Kitaip tariant, toji performatyvi autoreferencija, prie kurios prieina Aristotelis, Schellingo interpretacijoje pasirodo esanti tiek autodestruktyvi, kiek ir pozityvi – pažinimas, siekęs *pažinti* būti, būtyje pats save anihiliuoja. Arba transformuojasi.

Schellingas atkreipia dėmesį, jog pati tikrovė, atsiverdama kaip grynas ir laisvas *actus*, su mąstymu gali susisieti tik kaip jo paties laisvė, t. y. kaip pasirinkimas ir apsisprendimas (ar, tiksliau, *apspręstumas*) tikrovei, o ne vien išpildytas teorinis ar pažintinis interesas. Mat „[p]rotas suteikia turinį viskam, kas pasirodo patyrimo, jis suvokia tai, kas tikra (*das Wirkliche*), ir todėl suvokia ne pačią tikrovę (*die Wirklichkeit*)“ (1858: 114). Visgi negatyviosios filosofijos nuopelnas Schellingui tampa ypač svarbus, nes pastaroji, kaip Schellingas pats teigia, tampa *užduotimi (Aufgabe)*, o ne principu (1858: 93). Ji leidžia aptikti *vietą*, kurioje mąstymas pagaliau išties pasirodo pats sau, tačiau pasirodo dviprasmiškai. Būtent toji anksčiau minėta Aristotelio palikta dviprasmybė ir atveria galimybę susidurti su šelingiškai peraiškinta tikrovės problema – nebe su egzistavimo mąstymu, bet būtent su *egzistuojančiu* mąstymu, kuriam iškyla ne tiek esmės, kiek pasirinkimo, santykio ar patyrimo problema. Kitaip tariant, pirmuoju atveju numatomas klausimas apie esmę (būti kaip substanciją – t. y. *kas yra tai, kas esinyje jam leidžia pasirodyti kaip esančiam?*), o antruoju atveju, regis, susiduriame su savotiška pastarojo klausimo inversija – *kaip tai, kas pasirodo esantis, yra susijęs su pačia esatimi, t. y. su tuo, kad apskritai egzistuoja?*

Schellingas pastebi, jog „grynojo proto mokslas iš tiesų veda anapus savęs ir juda link virsmo (*Umkehr*); tačiau šitai negali kilti iš paties mąstymo. Tam veikiau reikalingas praktinis postūmis (*Antrieb*). Tačiau mąstyme nėra nieko praktiško, sąvoka tėra kontempliatyvi ir turi reikalą tik su būtinybe, o čia kalbame apie kažką, kas lieka anapus būtinybės, apie tam tikrą valingą veiksmą (*Gewolltes handeln*)“ (1856: 565). Regis, būtent pats šis faktas, jog jokio racionalaus, būtino ar bent nuoseklaus perėjimo mąstymas čia negali įžvelgti, tam tikra prasme ir tampa užuomina į tai, apie ką klausiama.

Schellingas apie patį šį problemišką *perėjimą* nuo galimybės prie tikrovės mąstymo užsimena gana miglotai. Jam kur kas svarbiau apibrėžti patį pozityvaus ir negatyvaus mąstymo skirtumą, jų santykį ir vienovės galimybę. Tačiau ne mažiau nesuprantamas nei mąstymo faktiškumas yra paties šio faktiškumo *pasirodymas* mąstymui. Schellingas pastebi tik tiek, jog buvo „neįmanoma, jog ši [negatyvioji – B. G.] filosofija galėtų save pateikti kaip gryną negatyvumą, kurio iš jos buvo reikalaujama, dar prieš tai, kai buvo atrasta ir egzistuoju pozityvioji filosofija“ (1858: 84–85). Kitaip tariant, tai, jog mąstymas galėjo apskritai atpažinti galimybę *kaip* galimybę ar tikrovės sąvoką *tik kaip* sąvoką, o ne pačią tikrovę – šitai galėjo būti pastebėta tik tokio mąstymo, kuris *jau* aptinka save tikrovėje, kuris kažką patiria, užuot vien *žinojės*. Tad šia prasme pati būtinybė ar, Schellingo žodžiais tariant, *užduotis* ieškoti kitokio mąstymo būdo kyla iš to, kas pirmiausia užklausia jį patį, kas, galima sakyti, į jį *kreipiasi*.

Patyrimo metamorfozės

Gali pasirodyti, jog tiesiogiai rekonstruoti Berlyno paskaitų Schellingo patyrimo sampratą yra ganėtinai sudėtinga. Mat jis pats šią sąvoką, regis, vartoja ganėtinai laisvai ir skirtingomis prasmėmis. Vienur patyrimas yra tiesiog tai, kas patvirtina mano žinojimo tikrumą, taigi savaime nėra turininga (1858: 58), kitur tai „nuo proto nepriklausomas šaltinis“ (1858: 61) ar netgi tai, kas „protui yra visai svetima (*fremdartige*)“ (1858: 70). Vienur pozityvus mąstymas pasirodo kaip toks, kuris „siekia pažinti tai, kas negali būti duota (aktualiame) patyrimo, tai, kas yra virš patyrimo“ (1858: 114); kitur tai kaip tik yra judėjimas „link patyrimo“ (1858: 128). O jei dar atkreipsime dėmesį į tai, kaip Schellingas bando tai įvardyti ir kiek vėliau, nurodydamas, jog esama dviejų rūšių patyrimo – „vienas parodo tai, kas tikra ir kas netikra: šitaip jį įprasta suvokti; kitas parodo tai, kas galima ir kas negalima: šitai įgyjama mąstymu. <...> Tad mąstymas taip pat yra patyrimas“ (1856: 326), – tai gali pasirodyti, jog Schellingas apskritai neturi jokios aiškios patyrimo sampratos. Ir tyrinėtojams, regis, čia svarbu tik tai, jog patyrimas tampa naujo metodo pradžia⁹. Visgi atidžiau išsižiūrėjus galima pamėginti išskirti bent dvi patyrimo sampratas, kurias Schellingas supriešina. Pirmąją būtų galima įvardyti kaip modernybėje įsitvirtinusių patyrimo kaip *pažinimo* šaltinio sampratą, kurią eksploatavo tiek empiristai, tiek racionalistai, tiek mistikai, tiek galiausiai ir pats Kantas: „Tai, kas paprastai laikoma patyrimu, kai kalbama apie filosofiją, tėra akivaizdumas (*Gewißheit*), įgyjamas išoriniais jutimais apie išorinius daiktus ir išorinį pasaulį apskritai, arba toks akivaizdumas, kurį įgyjame apie mumyse pačiuose vykstantį judėjimą ir pokyčius dėl vadinamojo *vidinio* jutimo (samprata, kurią vis dar labai reikia kritiškai persvarstyti)“ (1858: 112). Tad problema, kurią tokia filosofija sprendė, tegalėjo būti jusliškumo (paskirybės, materijos) ir antjusliškumo (bendrybės, formos) santykis svarstant objektyvaus pažinimo klausimą. Kitaip tariant, patyrimo klausimas tebuvo keliamas iš epistemologinės perspektyvos, o tai, sekant Schellingu, reiškia, jog tikrovė iš esmės liko suredukuota į *virtualybės* (t. y. potencialios, galimybės, esmės) sritį. Dar daugiau, šitaip suprantamą patyrimą, kaip gerai žinoma, Kantui galiausiai teko apskritai eliminuoti iš metafizikos srities (nes pats savaime intelektas juk nieko nestebi), tad jos statusas neišvengiamai liko problemiškas. Šia prasme Kantas išties pasirodo kaip patyrimo krizės liudininkas. Juk jei patyrimas (t. y. mūsų ryšys su tuo, kas iš *tikrųjų* egzistuoja) tėra fenomeninis-juslinis, jei tai visuomet tik *kažko* patyrimas, tai arba savarankiška metafizika – suvokiama kaip teorinis santykis su nejusline tikrove – visai negalima, arba ji galima tik tiek, kiek apsiriboja vien *galimo* patyrimo perspektyva (tokiu atveju turbūt turime kažką panašaus į tai, ką veikia derėtų vadinti *subfizika*). Kitaip tariant, tikrovės atžvilgiu toks mąstymas lieka tik būtinas, bet nepakankamas.

Tačiau Schellingas atkreipia dėmesį, jog „būtina skirti tai, kas yra *aktualaus* (*wirklicher*) patyrimo objektas, ir tai, kas savo *prigimtimi* yra patyrimiška¹⁰ (*was seiner Natur nach*

⁹ Cf. Garcia (2018: 45); McGrath (2021: 153); Matthews (2007: 67).

¹⁰ Šioje vietoje susiduriame su gan sunkiai išverčiama sąvoka „*erfahrungsmäßig*“ – pažodžiui nurodančia į tai, jog kažkas yra pagrįsta, įgyta ar įtarpinta patyrimu (cf. angl. „commensurate with experience“, „experiential“). Tačiau šiuo atveju sekant Schellingo skirtimi tarp patyrimo objekto ir to, kas patiriama neobjektiškai, šią sąvoką derėtų versti išlaikant kokybinį skirtumą. Tokia sąvoka turėtų leisti apibrėžti tai, kas pats nėra patiriamas (kaip juslinis turinys ir objektas), bet vis dėlto veikia ir pasirodo tik patyrimo. Į tai atsižvelgiant šiuo atveju pasirinktas „patyrimiškumo“ vertimas.

erfahrungsmäßig ist)“ (1858: 113). Ši skirtis, anot Schellingo, pirmiausia išryškėja tada, kai svarstome laisvą veikimą. Praktinis veiksmas negali įvykti ir pasireikšti niekur kitur, kaip tik empiriniame pasaulyje, tačiau tai nėra nei joks patyrimo *objektas*, nei tai, kas būtų duota betarpiškai. Kokia nors laisva inteligencija, anot jo, „būtų pažįstama ne *a priori*, o tik per savo veiksmus, kurie aptinkami patyrimo, taigi nors ir būdama antjuslinė, ji būtų pažįstama tik patyrimiškai“ (*ibid.*). Kantas, žinoma, šį fenomeninį laisvės aspektą taip pat pastebi, tačiau pati laisvė jam tėra negatyvi praktinė gryojo proto idėja. O Schellingas „patyrimiškumą“ siekia atskirti tiek nuo gryojo proto, tiek nuo apriorinių subjektiškumo formų, tiek nuo objektiško patyrimo. Tai, su kuo čia susiduriame, veikiau yra pastanga suvokti patyrimo pagrindą, kuris būtų susijęs ne tik su jo galimybe ar turiniu, bet veikiau su pačiu patyrimo *aktu* ar *įvykiu* – t. y. „patirti, *kad*“, o ne „patirti *ka*“. Ir tai Schellingui išties neatsitiktinai pasirodo susiję su pirminiu laisvės pasireiškimu. Ne tik su mano paties, bet pirmiausia tokios laisvės, kuri pasireiškia kaip pats egzistavimo įvykis: „Mat jei, pavyzdžiui, geometrijoje patyrimas neturi vietos, tai taip yra todėl, jog čia viskas gali būti pasiekta vien grynuoju mąstymu, čia nesuponuojamas joks *įvykis* (*Geschehen*)“ (*ibid.*: 114). Taip ima ryškėti, jog tai, kas šiuo atveju pasirodo patyrimiška, yra nesusiję nei su juslumu, nei su akivaizdumu, nei su tam tikrais vidiniais išgyvenimais. Tačiau dar mažiau tai susiję ir su grynuoju mąstymu, kuriame, anot Schellingo, „niekas nevyksta“¹¹. Tad tasai patyrimas, teikiantis man tikrumą apie tai, *kad* kažkas vyksta, *kad* kažkas egzistuoja, išties nekyla iš jokio konkretaus objekto. Juolab, kaip pastebi ir McGrathas, tai nėra vien „predikatų instanciacijos“ klausimas, keliamas tik iš objekto turinio modalumo perspektyvos (2021: 27, 79). Tačiau kas tuomet tai yra? Kaip / kuo man pasireiškia tasai laisvės faktiškumas? Jei šitaip išties priartėjama prie to, ką pats Schellingas įvardija gan keistoka *metafizinio empirizmo* idėja (1858: 114), ar tai reiškia, jog grįžtame ir prie tam tikro nejuslinio, nediskursyvaus tikrovės patyrimo, tokio artimo mistikams ir teosofams ir sykiu tokio svetimo Kantui?

Schellingui išties kyla nemenkas iššūkis mėginant apibrėžti savo poziciją ir atskirti ją nuo ligtolinės tradicijos. Galimas daiktas, jog jo pozityviosios filosofijos idėja, kurią jis pats įvardija mąstymo užduotimi, išties visuomet ir turi likti užduotimi. Kitaip tariant, gali būti, jog tikrovės mąstymas visų pirma ir yra mąstymo kaip užduoties (o ne principo) mąstymas. Jis atmeta tiek protu nepaaiškinamo dieviško apreiškimo idėją, tiek Jacobi fideizmą, kuris, anot jo, remiasi vien vidine būtinos esybės egzistavimo nuojauta, tiek betarpišką ar tarpiską dievo pažinimą grynajame prote, tiek Böhme's ekstazę regint dievą pačiame pasaulio pasireiškime. Kitaip tariant, keldamas egzistavimo būtinumo klausimą, Schellingas atmeta tiek betarpišką žiūrą, tiek loginį būtinumą. Jis ieško filosofinio pačios filosofijos egzistavimo pagrindimo ir vadina tai tam tikros rūšies empirizmu. Tad patyrimo sąvokos analizė šiuo atveju tampa ypač svarbi. Schellingas, regis, išties mėgina parodyti, jog patirti pirmiausia reiškia *atsiverti* patyrimui. Nes patyrimas pirmiausia yra ateities patyrimas. Ar, tiksliau būtų sakyti, *patyrimas ir yra ateitis*.

¹¹ Nors Schellingas ir teigia, jog logika „nejudą“ ir joje niekas „nevyksta“, tuo skirdamasis nuo Hegelio, kuriam tikroji (spekuliatyvoji) logika visuomet yra *tapsmo* logika, būtent patyrimo ir negatyvumo sąsajos eksplikavimas, kaip buvo minėta, leidžia aptikti „vietą“, kurioje jų pozicijos gali būti suderinamos svarstant pačios savimonės įsitikrinimo momentą ir jos transformacinį potencialą.

Galima išsakyti pastebėti, kad, priešingai tradicinei empiristų nuostatai, Schellingas nuolat pabrėžia, jog tai, nuo ko tikrovės mąstymas prasideda, nėra ir negali būti joks konkretus patyrimas būtent dėl tos priežasties, jog „*kiekvienas* patyrimas pasirodantis esinys savyje turi logines intelekto apibrėžtis (*Verstandesbestimmungen*), be kurių jis net negalėtų būti suvokiamas“ (1858: 127), nes tai reikštų, jog vėl turime reikalą tik su potencialybės sfera. Tačiau tai nėra ir kokio nors gryna mąstomybė, kuri galėtų funkcionuoti kaip tam tikras apriorinis principas, numatantis būtiną judėjimą, nes, kaip minėta, nuoseklaus perėjimo nuo galimybės prie tikrovės mąstymas pagrįsti negali. Tad nuo ko gi toks mąstymas pradeda, jei priimsime, jog – kaip buvo pastebėta anksčiau – vien pats šis klausimas numato, jog perėjimas *jau* yra įvykęs, ir klausiamą *jau* iš pozityvaus mąstymo perspektyvos? Pats Schellingas į tai atsako ganėtinai mįslingai – pradžia yra absoliuti mąstymo *riba*, kas yra „ *tiek pat virš bet kokio patyrimo, kiek ir užbėga už akių visam mąstymui <...> tai privalo būti absoliutus prius, kuriam nėra jokios būtinybės pereiti į būtį (das Seyn). Jei jis ir pereina į būtį, tai šitai gali būti tik laisvo veikimo (freien That) pasekmė, veikimo, kuris toliau gali būti pažįstama tik kaip kažkas grynai empiriška, tik visiškai a posteriori*“¹², kaip kad joks veiksmas negali būti suvoktas *a priori* ir yra pažįstamas tik *a posteriori*“ (1858: 127). Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog to, kas čia įvardijama absoliučiu priumi, mąstymui visiškai transcendentiška būtimi, esančia virš (net ne *iki*) bet kokio patyrimo – visiškai neįmanoma nei suprasti, nei apskritai pamąstyti. Regis, tokia būtis tegali būti suvokiama nebent kaip absoliutus niekis, kuris vis vien lieka prieštaringas¹³. Visgi panašu, jog tai, į ką Schellingas šiuo atveju leidžia atkreipti mūsų dėmesį, yra ne tam tikras (dar vienas) apriorinis principas ar betarpiška akivaizdė, o veikiau tam tikra *nuostata* ar laikysena paties klausimo apie tikrovę atžvilgiu. Gan tiksliai, nors ir kitame kontekste, tokią situaciją apibūdina ir M. Blanchot: „ribinė patirtis yra patyrimas to, kas yra anapus visumos, nebeturinčios jokio anapus; patyrimas to, ką vis dar reikia pasiekti, kai viskas yra pasiekta, ir to, ką dar reikia pažinti, kai viskas yra pažinta“ (2003: 205). Tad galima teigti, jog šis absoliutus nepamąstomas prius ribinėje patirtyje pirmiausia išskyla kaip radikali *ateities* patyrimas.

Jei ši *riba* išties pasirodo kaip paties egzistavimo faktiškumas, kurio akivaizdoje mąstymas aptinka savo apiorinių-loginių apibrėžčių virtualumą, tai tokią „negatyvią“

¹² Verta pastebėti, jog Schellingas savaip peraiškina *aposterioriškumo* sampratą: „*prielinksnis „a“ sąvokoje a posteriori* šiuo atveju nereiškia *terminus a quo*; *a posteriori* čia reiškia *per posterius* – prius yra pažįstamas per savo pasekmę. Pažinti *apriori* reiškia tik tiek: būti pažintam pagal prius (*von einem Prius*)“ (1858: 129). Tad pažinti *a priori* reiškia pažinti pagal tai, kas eina pirma. Bet tai, kas eina pirma (egzistavimas), šiuo atveju pasirodo *per posterius* – per tai, kas *ateina*, kas seka paskui.

¹³ Tai savo tekste referuodama į Edwardo Beacho iškeltą problemą pastebi ir mėgina spręsti ir Garcia (2018: 39), akcentuodama dvejopą gryojo *Daß* perspektyvą: mat kaip negatyvi sąvoka jis nurodo tik į tam tikrą, kaip ji pati teigia, „siluetą“, „kitokį žiūros tašką“, t. y. „gryną individualią aktualybę“, tačiau iš egzistuojančio individo perspektyvos tai atsiveria kaip pozityvaus mąstymo horizontas. Vis dėlto toks reguliatyvaus principo modelis neišvengia vadinamojo „suolio“ problemos. Kaip įvyksta pats šis žiūros taško pokytis? Garcia teigia: „Kai tik mąstymo nepakankamumas taps aiškus, valia ims reikalauti tokio faktinio principo, kuris galėtų veikti pasaulyje“ (2018: 45), – bet argi tasai nepakankamumas gali būti aptiktas iš esmės mąstymo perspektyvos? Juk šia prasme jam nieko netrūksta. Šiuo atveju McGratho interpretacija, kuri numato, jog negatyvioji filosofija gali puikiausiai tarti vien esmės srityje, atrodo labiau pagrįsta: „Protas *nebūtinai* yra atsakingas tikrovei (o tai reiškia, kad jis gali *apsispręsti* tiesai) <...> dėl jame glūdinčios savarankiškos sąvokų sistemos protas turi visas teises laikyti save totalybe, visuma be išorės“ (2021: 109).

būseną, regis, ir būtų galima pavadinti *pradžia*. Juolab, jog ir pats Schellingas pastebi: „Būtų galima prieštarauti: tikrovė, einanti dar prieš visas galimybes yra nepamąstoma. Tam tikra prasme šitai galima priimti ir teigti: būtent todėl tai yra viso tikro (*reellen*) mąstymo pradžia“ (1858: 162). Kitaip tariant, tikroji pradžia glūdi ne tiek pačiame klausime, kiek klausimo *faktiškume* – mąstymas *nebežino*, parafrazuojant Blanchot, nors ir žino visa, ką *galima* žinoti. Tai riba, kurią priėjęs mąstymas jos neperžengia, nes peržengti jos negali – veikiau tai paties mąstymo *išbandymas* (Schellingo žodžiais, *užduotis*) šia riba. Tad tokio pasirodymo (ir kaip vėliau paaiškės – bet kokio *pasirodymo*) galimybės sąlygų teorinio proto apibrėžtyse aptikti negalime. Jis iškyla – jei apskritai iškyla – tik kaip tam tikras *nenumatytas įvykis*. Šia prasme *įvykiškumo klausimas* sutampa su paties *klausimo įvykiškumu*, taigi išties neturi savyje nieko potencialaus, t. y. tokios galimybės prote, kuri numatytų būtiną pačios galimybės egzistavimą. Šis absoliutus prius, vartojant Schellingo terminą – tai paties *pasirodymo* momentas, kuriame protas išties pasirodo pats sau, bet už šį pasirodymą jis nėra atsakingas. Veikiau tai toks pasirodymas, *kuriam* jis tampa atsakingas. Mat tai nėra nei turiningo pažinimo, nei turiningo patyrimo momentas. Veikiau tai toks pasirodymas, kuriame mąstymas pirmiausia susiduria su pamatiniu proto *niekiškumu* – jo negalimybe savęs nei pagrįsti, nei pateisinti savo (ir sykiu bet kokio kito) faktiškumo akivaizdoje. Šia prasme tai išties ištinka mąstymą kaip jo *likimo* ir *išlikimo* klausimas, radikalios ateities perspektyva: kaip mąstyti šią *tikrą* mąstymo negalimybę, šią „proto prarają“ (*wahren Abgrund*), kurią, anot Schellingo (1858: 163), pripažino net Kantas? Žinoma, tas pats klausimas juk gali būti iškeltas ir kitaip: ką reiškia mąstyti egzistuojant, jei paties egzistavimo neįmanoma sugriebti? Ką reiškia pačiam būti šiuo pertekliumi ir šia riba? Juk mąstymas čia ne tik aptinka savo paties prarają – kur kas svarbiau čia yra tai, jog, aptikdamas savo prarają, jis šitaip aptinka *tikrovę*.

Tik tenka iš karto pridurti, jog toji tikrovė čia išties atsiveria kaip niekas, parafrazuojant Heideggerį, tačiau tai „perspektyvus“ niekas¹⁴, tai *vieta*, kuri pasirodo kaip atvirumas. Kitaip tariant, nors ir galima teigti, jog toks mąstymas čia *nieko* nepatiria, jam visgi atsiveria tai, ką būtų galima pavadinti patyrimo *vieta* (arba tuo, ką Schellingas įvardija „patyrimišku“). Čia esama pozityvaus momento, kuriame, regis, mąstymas atsitraukia, kaip sakoma, „užleisdamas vietą“. Tai, kaip pastebi ir McGrathas, gali būti suprantama ir kaip savotiška mąstymo *kenozė*, ištuštėjusi vieta: „dieviškasis savęs ištuštinimo (*self-emptying*) modelis, savanoriškas nusizėminimas žemiau to lygmens, į kurį galima teisėtai pretenduoti – kas yra ne kas kita kaip dieviškumo esmė, – yra pakartojamas paties racionaliausio (*reasonable*) proto veiksmo pripažįstant tikrovę. Abiem atvejais kenozė sukuria laisvę“ (2021: 246). Tad, nepaisant dramatiškos grynojo proto situacijos tikrovės atžvilgiu, ribą, kurią mąstymas prieina užklausęs (taigi jau aptikęs) savo paties egzistavimą, Schellingas regi būtent kaip *pozityvaus* – laisvės mąstymo pradžią. Šitaip jis ieško būdo kalbėti apie visai kitokią įrodymo ir būtinumo sampratą, kylančią ne iš mąstymo dėsnių ar aiškių ir

¹⁴ Tiksliai pastebi ir Rita Šerpytytė, beje, oponuodama Heideggerio „metafizinei“ Schellingo interpretacijai: „Šitas pagrindo Niekis arba Niekis kaip pagrindas Schellingui ir yra laisvės išsaugojimo sąlyga. <...> Egzistuojančiajame Niekio galia, Niekio potencija įgalina būti „kita nei ji pati“, tai yra būti, bet įgalina savitai – išliškama savimi, tai yra nebūtimi“ (2007: 286).

ryškių idėjų ir ne iš patyrimo „faktų“, o veikia iš paties faktiškumo *fakto* – jei pasaulis egzistuoja, jis *būtinai* egzistuoja, nors ir visai nebūtina, jog jis egzistuotų. Tad šiuo atveju, regis, visai netikėtai apsiverčia mąstymo ir patyrimo santykis: „Patyrimas, link kurio juda pozityvioji filosofija, yra ne tiesiog *tam tikras* patyrimas. Tai yra visas patyrimas nuo pradžios iki pabaigos. Tai, kas prisideda (*mitwirkt*) prie įrodymo, yra ne patyrimo dalis, o patyrimo visuma (*ganze Erfahrung*)“ (Schelling 1858: 130–131). Apie kokį įrodymą čia kalbama? Ką jis išties *įrodo*? Ko gero, ne daugiau nei paties pasirodymo faktiškumą. Schellingui tai sutampa su laisvu apreikštumu paties apreikšimo, su Dievu, kuris tapo gyvas, pasirodymu. Paties patyrimo egzistavimas *reiškia*, jog esama *apreikšimo*. Tik taip pagrindžiamas ne dievybės egzistavimas, o veikia paties egzistavimo dieviškumas¹⁵.

Išvados

Viena vertus, patyrimo klausimas vėlyvojo Schellingo mąstyme pasirodo esmingai susijęs su tikrovės kaip paties mąstymo genezės problema. Patyrimas pasirodo kaip tai, kame mąstymas aptinka savo paties įvykiškumą, absoliučią ribą ir pradžią. Kita vertus, patyrimas, apie kurį čia kalbama, pasirodo kaip *įveiktas* betarpiškumas – t. y. įveiktas mąstymo betarpiškumas, kuris ir atveria mąstymą. Tad mąstymas *link* patyrimo šiuo atveju pirmiausia apima patyrimą kaip *visumą*, t. y. ne tik *bet kokį* patyrimą, bet veikia patyrimą kaip tokį. Patyrimiškas įrodo ne tik sykį, bet įrodinėja ir liudija nuolatos, nes patyrimas visuomet yra ateities – jis yra tai, kas *ateina*, pats niekada neateidamas. Tad mąstymui patyrimas pirmiausia įrodo ne ką kita, o būtent ateities faktiškumą. Ateities, kurioje gali nebūti jokio mąstymo, kurioje gali nebūti žmonių, kurioje gali nebūti net pačios galimybės. Tai būtų galima įvardyti ir paties patyrimo patyrimu, kuris lydi bet kokį konkretų patyrimą ir sykiu lieka atviras savo paties metamorfozei. Tokį laisvės ir patyrimo ryšį, kurį aptinkame Schellingo mąstyme, galima tiksliai įvardyti ir Nancy žodžiais, kai jis teigia, jog „patirti laisvę reiškia patirti, jog laisvė ir yra patyrimas“ (1993: 86–87).

Tad ar galima teigti, jog mąstymas *link* patyrimo pirmiausia yra tas, kuris geba mąstyti iš savo paties negalimybės, galbūt net *išnykimo* perspektyvos? Ar tokį mąstymą ir būtų galima pavadinti tuo, ką, sekant Heideggeriu, šiandien būtų galima įvardyti pereinimo mąstymu, mutacijų mąstymu? Galbūt tuomet išties būtų galima teigti, jog toks mąstymas sugrąžina patyrimui jo *vietą*, sugrąžina tai, ko jam reikalavo Benjaminas – būtent metafizinę jo reikšmę. Tokiu atveju galėtume tik prisiminti T. Sodeikos, parafrazuojančio Karlą Rahnerį, mintį, jog „rytdienos filosofas bus „mistikas“ – tas, kuris šį tą „patyrė“, arba jo visai nebebus“ (2010: 109) – galbūt tik šį tą patiriančiam filosofui toji rytdiena apskritai gali ateiti.

¹⁵ Tyrinėtojų praziūrėtą glaudų genetinį ryšį tarp pozityviosios ir apreikšimo filosofijos itin išsamiai savo knygoje eksploatuoja McGrathas (2021).

Literatūra

- Agamben, G., 1993. *Infancy and History. The Destruction of Experience*, trans. L. Heron. London, New York: Verso.
- Aristotle, 1933. *The Metaphysics, books I–IX*, trans. H. Tredennick. London: William Heinemann.
- Benjamin, W., 2004. *Selected writings, vol. 1, 1913–1926*. Ed. Michael W. Jennings. Harvard: Harvard University Press.
- Benjamin, W., 2005. *Nušvitimai*, vertė L. Katkus. Vilnius: Vaga.
- Blanchot, M., 2003. *The Infinite Conversation*, trans. S. Hanson. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Garcia, M., 2018. How to Think Actuality? Schelling, Aristotle and the Problem of the Pure Daß. *Kabiri* 1: 37–46.
- Hegel, G. W. F., 2000. *Filosofijos istorijos paskaitos*, II t. Vertė A. Lozuraitis. Vilnius: Alma Littera.
- Matthews, B., 2007. Translator's Introduction. In: *The Grounding of Positive Philosophy: The Berlin Lectures by F. W. J. Schelling*. Albany: SUNY Press.
- McGrath, S. J., 2021. *The Philosophical Foundations of the Late Schelling. The Turn to the Positive*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Nancy, J.-L., 1993. *The Experience of Freedom*, trans. B. McDonald. Stanford: Stanford University Press.
- Nancy, J.-L., 2022. *An All-too-human Virus*, trans. C. Stockwell, S. Clift, D. Fernbach. Cambridge, Medford: Polity Press.
- Rilke, R. M., 1992. *Laiškai jaunam poetui*, vertė M. Gailius. Vilnius: Regnum.
- Schelling, F. W. J., 1856. Philosophische Einleitung in die Philosophie der Mythologie oder Darstellung der reinrationalen Philosophie. In: *Sämtliche Werke*. Abt. 2. Bd. 1. Stuttgart, Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag.
- Schelling, F. W. J., 1858. Philosophie der Offenbarung oder Begründung der positiven Philosophie. In: *Sämtliche Werke*. Abt. 2. Bd. 3. Stuttgart, Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag.
- Schelling, F. W. J., 1859. Über den wahren Begriff der Naturphilosophie. In: *Sämtliche Werke*. Abt. 1. Bd. 4. Stuttgart, Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag.
- Schelling, F. W. J., 1861. Zur Geschichte der neueren Philosophie. In: *Sämtliche Werke*. Abt. 1. Bd. 10. Stuttgart, Augsburg: J. G. Cotta'scher Verlag.
- Schelling, F. W. J., 2007. *The Grounding of Positive Philosophy: The Berlin Lectures*, trans. Bruce Matthews. Albany: SUNY Press.
- Sodeika, T., 2010. *Filosofija ir tekstas*. Kaunas: Technologija.
- Šerpytė, R., 2007. *Nihilizmas ir Vakarų filosofija*. Vilnius: VU leidykla.